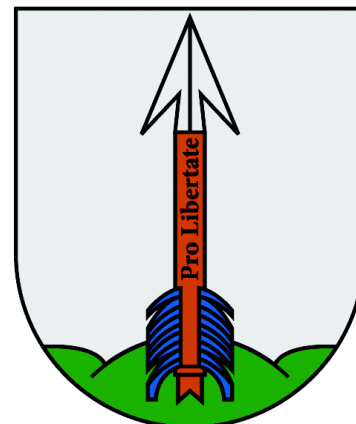

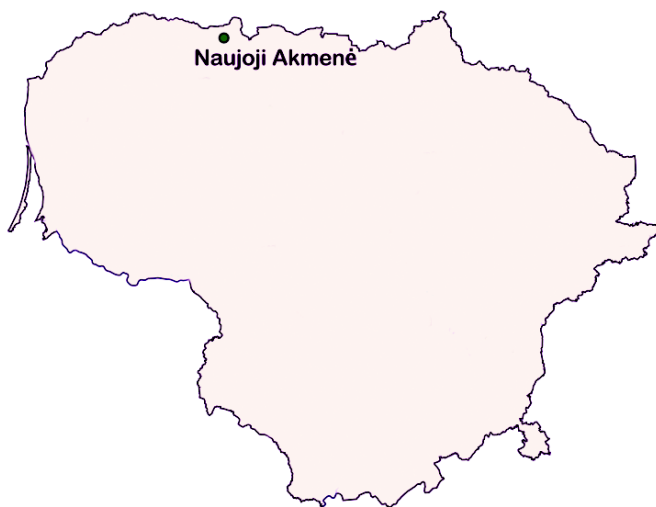
AKMENĖS RAJONAS

PARENGĖ KONSTANTINAS PRUŠINSKAS
Nuotraukos iš RKIC archyvo

Akmenės rajonas – vienas iš labiausiai nuo Lietuvos sostinės nutolusių rajonų, suformuotas Lietuvos šiaurės vakarinėje dalyje. Jis priklauso Šiaulių apskrčiai. Čia – Žemaitijos etnografinio regiono teritorija.

Akmenės rajono herbas.
Dailininkas Arvydas Každailis

Akmenės rajono centras Naujoji Akmenė Lietuvos žemėlapyje

Akmenės rajonas – Ventos vidurupio žemumoje. Rajonas vakaruose ribojasi su Mažeikių, pietvakariuose – su Telšių, pietryčiuose – su Šiaulių, rytuose – su Joniškio rajonais, o šiaurėje – su Latvijos Respublika. Rajonas susisiekiama su Aukštaitijos etnografiniu regionu. 150 km nuo Akmenės rajono centro Naujosios Akmenės – Lietuvos uostamiestis Klaipėda, 120 km – Latvijos sostinė Ryga, 60 km – Šiauliai, 50 km – Mažeikiai. Iš Akmenės rajono keliai tiesiai veda ne tik į šiuos miestus, bet ir į Joniškį, Mažeikius, Telšius. Rajono teritoriją kerta geležinkelis Šiauliai–Mažeikiai (nutiestas 1871 m.). Rajono teritorija eina naftotiekis Šiauliai–Mažeikiai. Gamtinių dujų trasos nuvestos iki Naujosios Akmenės, Akmenės, Ventos ir Papilės.

Akmenės rajonas įkurtas 1950 m. birželio 20 dieną.

1966 m. rajono administraciniu centru tapo tuo metu sparčiai besivystantis pramonės miestas Naujoji Akmenė.

Šiuo metu rajono teritorija yra suskirstyta į 6 seniūnijas: Akmenės, Naujosios Akmenės miesto, Naujosios Akmenės kaimiškąją, Kruopių, Papilės ir Ventos.

Akmenės rajone yra 3 miesto tipo gyvenvietės. Tai Naujoji Akmenė, kurioje 2001 m. gyveno 12,3 tūkst. žmonių, Venta (3,4 tūkst. gyventojų), Akmenė (3,1 tūkst. gyventojų). Iš miestelių didžiausia Papilė ir Kruopiai. Rajone yra 167 kaimai.

Akmenės rajono teritorija užima 843,7 kv. km. Žemės ūkio naudos sudaro 57,9 proc. ploto, miškai – 31,6 proc. (didžiausi iš jų yra Kamanų, Lydmiškis, Purvių, Viliošių), durpynai – 6,5 proc. Dalis rajono teritorijos priklauso 1992 m. įkurtam Ventos regioniniam parkui.

Rajono teritorijoje yra Kamanų rezervatas, Girkančių bei Karniškių telmologiniai draustiniai, Kamanų ežeras (plotas – 6,5 ha).

Rajono puošmena – į Baltiją vandenį plukdanti Venta. Rajono teritorijoje į ją įteka trys didžiausi jos intakai – Dabikinė, Vadakstis bei Virvytė ir daugelis mažesnių upelių, tarp kurių – ir vaizdingomis pakrantėmis išsiskiriantis Uogis bei Avižlis.

Rajonas garsėja savo gamtiniais išteklių, kurie naudojami statybų pramonėje. Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvos geologai rajono teritorijoje aptiko dideles klinčių atsargas, ir čia buvo pradėta vystyti statybinių medžiagų gamybos pramonė. Rajone yra ir didžiulės kalkakmenio sankaupos. Įvertinus tai, sovietmečiu čia plačiu mastu pradėta plėtoti statybinių medžiagų pramonė. Rajone gaminamas cementas, kalkės, stogų danga.

Naujosios Akmenės centras

AKMENĖS RAJONO

SVARBIAUSIOS DATOS, ĮVYKIAI, FAKTAI

Archeologų radiniai liudija, kad Akmenės rajono teritorijoje žmonės gyveno jau I m. e. tūkstantmetyje.

X a. rašytiniuose šaltiniuose paminėta Akmenės rajono vietovė Papilė (dabartinis Papilės miestelis).

1229 m. Livonijos magistro žygio į Alsį kraštą aprašyme (Eiluiotoji Livonijos kronika) paminėti Alsiai, vietovė, kuri, anot istorikų, turėjo būti dabartinėje Akmenės rajono teritorijoje, netoli Klykolių.

1253 m. rašytiniuose šaltiniuose paminėtas vienas iš seniausių miestelių Lietuvoje – Papilė ir šalia jos buvęs Dusų kaimas.

1359 m. prie Papilės įvyko Kalavijuočių ordino karių mūšis su žemaičiais, kurio metu kalavijuočiai patyrė didelių nuostolių.

1511 m. rašytiniuose šaltiniuose paminėtas Žemaitijos seniūnamas Kęsgailoms priklausęs Akmenės dvaras. Laikui einant prie šio dvaro susiformavo Akmenės gyvenvietė.

1531 m. karalius Žygimantas Senasis davė leidimą pradėti statyti Akmenės miestelį bei jame rengti turgus.

1561 m. Akmenėje buvo 3 gatvės, 82 sodybų sklypai.

1596 m. karalienė Ona leido Akmenėje statyti bažnyčią ir įsakė prie jos įsteigti Akmenės parapiinę mokyklą (šie metai laikomi simboline mokyklos įkūrimo data).

1625, 1626, 1656–1659 m. Akmenės kraštą nusiaubė švedų kariuomenė.

XVII a. rašytiniuose šaltiniuose minimas dabartinės Naujosios Akmenės teritorijoje buvęs, Akmenės dvarui priklausęs Karpėnų kaimas.

XVII a. Akmenė tapo valsčiaus centru.

1705 m. dešiniajame Ventos upės krante vyko švedų ir lietuvių kautynės. Vykstant mūšiams, sudeginta Akmenės gyvenvietė.

XVIII a. pradžioje vykę karai ir maro epidemija smarkiai nualino Akmenės kraštą. 1736 m. Akmenėje buvo tik 16 nuolatinių gyventojų.

1810 m. Akmenėje dirbo 1 mokytojas. Jis mokė 60 berniukų ir 9 mergaites.

XIX a. Akmenės rajone veikė mokyklos, kurias lankė žydų ir rusų bendruomenių nariai.

1863 m. kovo mėnesį Šiaulių apskrities sukilėlių vadas Jonas Stanevičius Biliūniškių kaimo miškuose pradėjo telkti ginkluotus vyrus, kurie atlaikė ne vieną reguliariosios kariuomenės ataką.

1863 m. sukilėlių būriai kovojo Suginčių, Klykolių, Akmenės apylinkėse. Tų pačių metų birželio 22 d. prie Papilės esančiuose Draginių miškuose B. Dlusčio-Jablonovskio vadovaujami sukilėliai mūšyje įveikė čia kovojusias reguliariąsias Rusijos kariuomenės pajėgas.

1871 m. rajono teritorija nutiestas Šiaulių–Mažeikių geležinkelis, kurio atšaka eina iki Naujosios Akmenės.

1864–1904 m. Papilės apylinkėse, Akmenėje ir daugelyje kitų rajono vietų veikė slaptos lietuviškos mokyklos, buvo platinama uždrausta lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis.

1897 m. Akmenėje buvo apie 1,5 tūkst. gyventojų.

Paminklinis akmuo Naujojoje Akmenėje, skirtas miesto įkūrimo 50-mečiui

1915 m. balandžio mėnesį Akmenės krašte įsitvirtino kaizerinė kariuomenė. Tuometinės valdžios įsakymu dabartinės Akmenės rajono teritorijoje įsteigta Dabikinės apskritis, kurios centras buvo Dabikinėje (Zubovo dvare).

1918 m. pabaigoje Akmenėje įkurtas ir veikė revoliucinis komitetas.

1923 m. Akmenėje buvo 1 453 gyventojai.

1944 m. rugpjūčio 7 d. Sovietų armija įžengė į rajono teritoriją ir čia susidūrė su dideliu Vokietijos tankų divizijos, kuri buvo atitraukta nuo Rygos, pasipriešinimu ir patyrė nemažų nuostolių. Fronto ruožas per Akmenės rajono teritoriją ėjo daugiau kaip 2 mėnesius. Vykstant mūšiams labai nukentėjo Kruopiai, Papilė, Latvijos pasienyje buvęs valsčiaus centras Vegeriai.

1940–1950 m. buvo ištremta apie tūkstantis Akmenės rajono gyventojų, didelė dalis jų mirė tremtyje.

1945–1955 m. dalis rajono gyventojų dalyvavo ginkluotame pasipriešinime sovietų valdžiai.

1945 m. liepos 27 d. Lietuvos Vyriausybė priėmė nutarimą Karpėnų kaime, kurio teritorijoje prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo aptikti dideli kokybiškų klinčių klodai, pastatyti cemento gamyklą

1947 m. rajone pradėti Akmenės cemento gamyklos (nuo 1975 m. – Akmenės cemento ir šiferio kombinato) statybos parengiamieji darbai.

1947 m. už 1,3 km nuo būsimos Akmenės cemento gamyklos paskirta 30 ha aikštelė cemento gamyklos darbininkų gyvenvietės (būsimojo Naujosios Akmenės miesto) statybai. Miestą statė profesionalūs statybininkai ir darbams čia atvežti kaliniai, kuriems buvo pastatytos laikinos gyvenamosios patalpos – barakai ir palapinės. 1947 m. Karpėnų kaime pastatytas pirmasis gyvenamasis namas.

1949 m. Valstybinis statybos trestas Nr. 3 pastatė pirmuosius gyvenamuosius namus dabartinėje Naujosios Akmenės Taikos gatvėje. Ji ir laikytina seniausia miesto magistrale.

1950 m. birželio 20 d. įkurtas Akmenės rajonas, kurio centras buvo Akmenė. Rajonas suformuotas iš 14 buvusios Kuršėnų apskrities apylinkių ir 23 Mažeikių apskrities apylinkių (iš viso Akmenės rajoną tada sudarė 37 apylinkės). 1950 m. rajono teritorija užėmė 845 kv. km.

1965 m. rajono teritorijoje buvo 9 apylinkės. Daugiausia žmonių tuo metu gyveno Akmenėje, Naujojoje Akmenėje ir Vieksniuose.

(Nukelta į 4 p.)

Naujosios Akmenės skvero, kuriame stovi obeliskas ir paminklinis akmuo, skirtas miesto įkūrimo 50-mečiui, fragmentas

(Atkelta iš 3 p.)

1950–1953 m. Akmenės rajonas priklausė Šiaulių sričiai.

1952 m. pradėtos statybos antroje Akmenės miesto gatvės teritorijoje, kuri pavadinta Nepriklausomybės vardu.

1952 m. sausio 31 d. Karpėnų darbininkų gyvenvietė LTSR Aukščiausiosios tarybos prezidiumo įsaku pavadinta Naująja Akmene, jai suteiktos miesto teisės.

1952 m. rugsėjo 21 d. pradėjo veikti pirmoji Akmenės cemento gamyklos gamybos technologinė linija.

1956 m. Naujojoje Akmenėje susibūrė mišrus choras, kuris dalyvavo visose nuo to laiko vykusiose Lietuvos ir Pasaulio lietuvių dainų šventėse.

1958 m. senamiestyje pastatytas tipinis Naujosios Akmenės kultūros rūmų pastatas.

1958 m. suburtas iki 1990 m. veikęs Akmenės liaudies teatras (vadovė režisierė Stasė Niūniavaitė).

1959 m. rajono teritorijoje buvo beveik 34 tūkst. gyventojų.

1959 m. prie Akmenės rajono prijungtos keturios panaikinto Žagarės rajono apylinkės.

1962 m. prie Akmenės rajono prijungtos keletas panaikinto Kuršėnų rajono vietovių.

1962 m. Akmenės rajono centru tapo Naujoji Akmenė.

1962 m. gruodžio 8 d. Akmenės rajonas buvo panaikintas, o jo teritorija prijungta prie Mažeikių rajono.

1965 m. sausio 7 d. atkurta Akmenės rajonas. Jo teritorija buvo suformuota iš 8 Mažeikių rajono apylinkių, Akmenės, Naujosios Akmenės miestų, Vieksnių miestelio ir vienos Jonišio rajono apylinkės. Atkurto rajono centru tapo Naujoji Akmenė.

1966 m. seserų rašytojų Sofijos Pšibiliauskienės ir Marijos Lastauskienės, savo kūriniai leidusių bendru Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu, tėviškėje (Paragiuose) atidarytas muziejus.

1967 m. rajono teritorija užėmė 1 062 kvadratinį kilometrą. Čia buvo 36,5 tūkst. gyventojų.

1968 m. pakoreguotos Akmenės rajono ribos.

1970 m. rajone buvo 33 tūkst. gyventojų.

1971 m. pakoreguotos Akmenės rajono ribos.

1971 m. Akmenės rajone pradėtos rengti Žemaitijos kapelių šventės „Žemaitiškas smuikelis“.

1972 m. rajono teritorija užėmė 1083,84 kv. km. Ji buvo suskirstyta į 9 apylinkes (Akmenės, Alkiškių, Kairiškių, Klykolių, Kruopių, Papilės, Vegerių, Ventos ir Vieksnių). Daugiausia gyventojų buvo susitelkę Akmenės ir Naujosios Akmenės miestuose, miesto tipo gyvenvietėje Vieksniuose bei Papilės ir Kruopių miesteliuose. Rajone tais metais buvo 245 kaimai, 9 kaimų dalys, 2 viensėdžiai.

1972 m. įkurta vaikų dailės studija „Saulėtekis“.

1976 m. rajono teritorija užėmė 1055 kvadratinį kilometrą. Čia buvo 40,1 tūkst. gyventojų.

1984 m. rajonui priklausė 1 054 kv. km teritorija, kuri buvo suskirstyta į 7 apylinkes (Akmenės, Kairiškių, Klykolių, Kruopių, Naujosios Akmenės, Papilės, Vieksnių). Rajone buvo 2 miestai, 2 miesto tipo gyvenvietės, 2 miesteliai, 119 kaimų, 2 viensėdžiai.

1986 m. Papilėje, name, kuriame yra gyvenęs rašytojas, istorikas Simonas Daukantas, atidarytas S. Daukanto memorialinis muziejus.

1989 m. rajonas užėmė 1 055 kv. km. Jame buvo 5 apylinkės, 37 595 gyventojai.

1989 m. Akmenėje buvo atstatytas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio sukakčiai skirtas paminklas.

1991 m. P. Galaunės premijos laureate tapo vienintelė rajone medžio drožėja moteris Ona Šimkienė (tautodailininkė mirė 2006 m.).

1992 m. P. Galaunės premija apdovanota Akmenėje gyvenanti ir kurianti tapytoja primityvistė Elena Adomaitienė (1985 m. ji tapo Respublikinės dainų šventės laureate, 1987 m. apdovanota Maskvos liaudies ūkio pasiekimų parodos aukso medaliu. 1989 m. šiai menininkei suteiktas LTSR meno saviveiklos žymūnės vardas, 1992 m. ir 1996 m. paskirta Adomo Varno premija, 2003 m. suteikta Kultūros ministerijos Valstybinė stipendija, 2005 m. – Meno kūrėjos statusas).

1995 m. Akmenės rajono vietoje įsteigta Šiaulių apskrčiai pavaldi Akmenės rajono savivaldybė, kurios teritorijoje buvusios dvi miesto tipo gyvenvietės (Venta ir Vieksniai) gavo miestų statusą.

1999 m. vykstant savivaldybių reformai Vieksnių seniūnija, kuriai priklausė Kapėnai, Pakalupis, Santekliai, Svirkančiai, Vieksnių miestas, prijungta prie Mažeikių rajono savivaldybės.

1998 m. balandžio 9 d. Lietuvos heraldikos komisija prie Respublikos Prezidento aprobavo Naujosios Akmenės miesto herbo etaloną (sukūrė dailininkas Arvydas Každailis).

1998 m. gruodžio 16 d. Akmenės rajono taryba priėmė sprendimą, kuriame Akmenės rajono savivaldybės herbas ir vėliava šteisinti ir kaip Savivaldybės centro – Naujosios Akmenės miesto – herbas ir vėliava.

1999 m. respublikiniame mėgėjų teatrų festivalio „Pastogė“ laureatu pripažintas Kruopių kultūros ir laisvalaikio centro scenos mėgėjų kolektyvas (vadovė G. Baliulienė).

2000 m. prestižine „Aukso paukštės“ nominacija pagerbtas Naujosios Akmenės moksleivių choreografinis kolektyvas (vadovė A. Pakeltienė).

2001 m. rajonui priklausė 844 kv. km teritorija. Ji buvo suskirstyta į 5 seniūnijas (Akmenės, Kruopių, Naujosios Akmenės kaimiškąją, Papilės, Ventos), jose buvo 30 221 gyventojas. Rajono teritorijoje buvo 3 miestai (Naujoji Akmenė, Akmenė, Venta), kuriuose gyveno apie 62 proc. visų rajono gyventojų. Miestelių statusą, kaip

ir anksčiau, išlaikė Papilė ir Kruopiai. Rajone buvo 163 kaimai ir 2 viensėdžiai. Papilėje buvo apie 1,4 tūkst. gyventojų, Kruopiuose – daugiau negu 600, Kivyliuose, Daubiškiuose, Ramučiuose, Sablauskiuose – beveik po 500, Alkiškiuose – apie 450.

2002 m. rajone veikė Simono Daukanto memorialinis ir Lazdynų Pelėdos muziejai, buvo 10 viešųjų kultūros įstaigų, 75 rajono meno mėgėjų kolektyvai vienijo daugiau negu 900 rajono gyventojų.

2002 m. prestižinė „Aukso paukštės“ nominacija pagerbtas Naujosios Akmenės kultūros rūmų tautinių šokių kolektyvas (vadovė B. Viktoravičiūtė) ir Ventos muzikos mokyklos liaudies instrumentų orkestras (vadovė M. Voronovienė).

2003 m. Pasaulio lietuvių dainų šventėje dalyvavo 560 rajone gyvenusių dainos, šokio ir instrumentinės muzikos entuziastų.

Daugelį pastarųjų metų rajoną garsino Ventos muzikos mokyklos liaudiška kapela „Ventukai“ (vadovas R. Dievinas), Naujosios Akmenės pedagogų folkloro ansamblis „Luokava“ (įkūrėjai Helena ir Vidas Daugmaudžiai), Akmenės rajono kultūros rūmų liaudiškos muzikos kapela „Akmena“, Akmenės rajono dūdų orkestras, A. Tenienės vadovaujama humoro grupė, Papilės moterų ansamblis (vadovė D. Savickienė), Ventos folkloro kolektyvas (vadovė V. Mockuvienė).

2003 m. rajone veikė 7 vidurinės, 4 pagrindinės ir 4 pradinės mokyklos. Iš viso jose dirbo 560 mokytojų, mokėsi 5 300 mokinių. Tais metais rajone veikė 7 darželiai, juos lankė 440 vaikų.

2007 m. sausio 2 d. įkurtas Akmenės krašto muziejus. Pirmąją jo direktore tapo dailininkė apipavidalintoja, istorikė, pedagogė Lionė Stupurienė.

2009 m. sausio 21 d. savivaldybės tarybos nutarimu Akmenės rajono teritorijoje įsteigtos 23 seniūnaitijos.

2010 m. rajono teritorija buvo suskirstyta į 6 seniūnijas (Akmenės (centras Akmenėje), Kruopių (centras Kruopiuose), Naujosios Akmenės kaimiškąją (centras Naujojoje Akmenėje), Naujosios Akmenės miesto (centras Naujojoje Akmenėje), Papilės (centras Papilėje), Ventos (centras Ventoje).

2010 m. Akmenės rajono savivaldybėje veikė šios bendrojo lavinimo mokyklos: Akmenės rajono savivaldybės suaugusiųjų mokyklos centras, Dabikinės specialioji mokykla Akmenės bei Naujosios Akmenės Ramučių gimnazijos, Kruopių, Papilės Simono Daukanto, Ventos vidurinės mokyklos, Kairiškių, Kivylių, Naujosios Akmenės Saulėtekio, Sablauskių pagrindinės mokyklos.

Naujojoje Akmenėje veikė muzikos mokykla, kurios filialas įkurtas Akmenėje, bei Ventos muzikos mokykla. 2006 m. čia savo žinias ir įgūdžius muzikos srityje ugdė apie 460 moksleivių.

Didelės pagarbos rajone yra nusipelnę mokytojai veteranai V. Lėgaudienė, K. Pakeltis, Kivylių pagrindinės mokyklos pedagogė G. Plūkienė, buvęs Papilės Simono Daukanto vidurinės mokyklos pedagogas A. Monkevičius (nuo 2000 m. – LR Seimo narys, kurį laiką dirbo švietimo ir mokslo ministru), daugelis kitų iškilų šio krašto žmonių.

SVARBIAUSI RAJONO BENDRADARBIAVIMO PARTNERIAI:

Latvijos Respublikos Dobelės rajonas www.dobele.lv/;
Lenkijos Respublikos Konino miestas www.konin.pl/;
Rusijos Federacijos Briansko miestas www.bryansk.032.ru/;
Vokietijos Respublikos Bochoolto miestas www.boholt.de/;
Ukrainos Respublikos Černivcių miestas <http://chernivtsy.eu/>.

AKMENĖS RAJONO MŪRINIAI KOPLYTSTULPIAI

MEČISLOVO SAKALAUSKO NUOTRAUKOS

Forografuota 1961 metais

